

Fulufjällets nationalpark – ett moss- och lavparadis

I mitten av september invigs Fulufjällets nationalpark i nordvästra Dalarna. Det blir Sveriges femte största nationalpark och den första fjällparken som bildas sedan Padjelanta inrättades för precis 40 år sedan. Här beskriver Bengt Oldhammer de rika botaniska värdena i parken.

BENGT OLDHAMMER

Många hoppas att nationalparken, som ligger i Älvdalens kommun och Särna socken, ska bli ett exempel på hur

natur kan ge jobb trots att den inte exploateras av skogsmaskiner eller skidbackar. Allt fler människor vill komma ifrån pipande mobiltelefoner, stressande e-post och gatlyktors sken. De söker istället den mer orörda naturen, tystnaden och vilan i stillheten under en stjärnklar himmel. Vid Fulufjället finns detta utbud på en nationalparksareal av cirka 400 kvadratkilometer. Tillsammans med Lillådalens och Drevfjällets naturreservat har här över sju kvadratmil fjäll, myr och skog skyddats.

Njupeskärs vattenfall på 90 meter, varav 70 meter fritt fall, är Sveriges högsta och lockar

Författaren intill Tangån vid taigamyrans bostad övervuxen av blåbärsris. Jättestackar som denna är inte ovanliga. En märklighet är att hänglavar nästan alltid uppträder särskilt rikligt på trädet närmast stacken. Om det beror på den soliga gläntan eller att något utsöndras av myrorna är okänt. Sagan om Mors lilla Olle har verklighetsbakgrund och inträffade vid Fulufjället 1850. Foto: Pär Johansson.

redan årligen 40 000 besökare. Detta utan någon större reklam.

Mossornas rike

Under de tio år arbetet med nationalparken pågått har det mest handlat om bekymmer och hårt motstånd från lokalbefolkningen. De få fjällvandrare som finns ”väljer definitivt inte det platta och tråkiga Fulufjället” utan far till Oviksfjällen eller Lappland, skrev några boende i en debattartikel i pressen. Nedvärderingen av fjället fick en oväntad vändning, bland annat tack vare några botanister – och en massa regn!

Henrik Weibull summerade efter en inventering av mossfloran 395 arter, en tredjedel av landets mossor! Det gör fjället till en av landets rikaste mosslokaler. Siffran antas kunna utökas med ett femtiotal arter om ytterligare inventering görs. Flertalet har nordlig utbredning och på fjället finns rent alpina arter. Artrikedomen beror till stor del på de fuktiga ravinerna med många vattenfall och klippväggar. Några mossor som kan framhållas är taigabjörnmossa *Polytrichastrum pallidisetum* och sätertrumpetmossa *Tayloria splachnoides*. På klippor i fuktiga miljöer växer snedbladsmossa *Anastrepta orcadensis*, västlig fingerfliksmossa *Kurzia trichoclados*, svan-klippstuss *Cynodontium gracilescens*, skuggmossa *Dicranodontium denudatum*, bokfjädermossa *Neckera pumila* och nordisk klippstuss *Cynodontium suecicum* som är en endemisk art för Norden och angränsande delar av norra Ryssland. I den extrema fuktigheten i Njupeskärs forsdimma frodas exempelvis pysslingmossa *Hygrobiella laxifolia*, sipperblindia *Blindia acuta* och liten snömossa *Anthelia juratzkana*.

Unika lavhedar

När Göran Thor, Janolf Hermansson och Anna Koffman undersökte lavarna hittade de 421 olika arter – mer än i något annat fjällområde! Om det beror på att få lavinventeringar gjorts i övriga fjällområden får tills vidare utgöra ett frågetecken. Viktigaste substraten för lavarna är barken på levande träd, stubbar och torrakor samt sten, gärna i branter eller intill vattenfall med forsdimma. Långt broktagel *Bryoria tenuis*

– en art som i Sverige bara finns i Dalarna – är påträffad på klippor i området.

Urnlaven *Tholurna dissimilis* växer på fjällkantens översta solitära granar, seglivade träd som förökar sig vegetativt. Leif Kullman har visat att sådana kloner kan vara omkring 8 000 år gamla. Enskilda stammar har haft åldrar på mer än 600 år och utgör därmed Sveriges äldsta granar.

I blockrik terräng växer grön kartlav *Rhizocarpon geographicum* i sådana mängder att fjället färgas karaktäristiskt gröngult på långt håll. Laven växer långsamt och stora exemplar kan säkert vara omkring tusen år gamla. I skogarna draperar trolska skägg- och garnlavar träden. De rika hänglavsmiljöerna spelar en nyckelroll för många arter och trädens grenar hyser mycket mer insekter och spindeldjur än i en brukad skog. De utgör därför skafferier av stort överlevnadsvärde för övervintrande mesar i den kyla som vid fjället inte sällan ligger mellan trettio och fyrtio minusgrader. Detta är Sveriges mest kontinentala område och det finns rekordnoteringar ner mot minus femtio grader i nordvästra Dalarna.

Dessutom är Fulufjället ovärderligt eftersom det är landets enda större fjäll som inte renbetats de sista hundra åren. De kompakta och högvuxna mattorna av renlavar är en vacker syn, som tydligt visar hur hårt fjällhedarna utnyttjas på andra håll.

Mest död ved i Dalarna

Svamparna väntar fortfarande på sina upptäckare, men sammanfattningsvis har cirka 70 rödlistade kryptogamer hittills uppdagats (se tabell!). Många av dem har rika populationer och flest arter förekommer i östslutningens imponerande gammelskogar. Många tallar när 400–500 år och granar på 300–400 år är inte så ovanligt. De lundartade dalgångarna är osedvanligt rika på död och grov ved och lapptickan *Amylocystis lapponica* kan vissa år finnas på åtskilliga hundratalars lågor. Granarna i Klorån når på sina håll 40 meters höjd och i Tangån finns partier med 36 meter höga granar med tre meters omkrets. Ännu 1968 avverkades fyra granar vid fjället där

Rödlistade växter i Fulufjällets nationalpark. Listan har sammanställts av Lennart Bratt.
Hotkategorier: CR: akut hotad, EN: starkt hotad, VU: sårbar, NT: missgynnad, DD: kunskapsbrist.

Vetenskapligt namn	Svenskt namn	Hotkat.	Vetenskapligt namn	Svenskt namn	Hotkat.
Kärlväxter					
<i>Botrychium multifidum</i>	höstslåsbräken	NT	<i>C. laevigata</i>	nordlig nållav	VU
<i>Lycopodiella inundata</i>	strandlummer	NT	<i>Chaenothecopsis viridialba</i>	vitpudrad svartspik	NT
<i>Poa remota</i>	storgroë	NT	<i>Cheiromycina flabelliformis</i>	sol fjäderlav	VU
Mossor					
<i>Anastrepta orcadensis</i>	snedbladsmossa	VU	<i>Cladonia parasitica</i>	dvärgbägarlav	NT
<i>Anastrophyllum hellerianum</i>	vedtrappmossa	NT	<i>Claurouxia chalybeioides</i>	labyrintlav	DD
<i>A. michauxii</i>	skogstrappmossa	VU	<i>Cliostomum leprosum</i>	mjölig dropplav	VU
<i>Bryum oblongum</i>	dvärgbryum	NT	<i>Collema nigrescens</i>	läderlappslav	NT
<i>Buxbaumia viridis</i>	grön sköldmossa	NT	<i>C. occultatum</i>	skorpgelélav	NT
<i>Calyptogeia suecica</i>	vedsäckmossa	VU	<i>C. cyphelium karelicum</i>	liten sotlav	VU
<i>Cynodontium fallax</i>	praktklipptuss	VU	<i>C. tigillare</i>	sydlig ladlav	NT
<i>C. gracilescens</i>	svanklipptuss	EN	<i>Evernia mesomorpha</i>	grenlav	VU
<i>C. suecicum</i>	nordisk klipptuss	NT	<i>Gyalecta friesii</i>	skuggkraterlav	EN
<i>Dicranodontium denudatum</i>	skuggmossa	NT	<i>Hypogymnia austerodes</i>	mörk blåslav	DD
<i>Fissidens gymnanthus</i>	näckfickmossa	NT	<i>H. bitteri</i>	knottig blåslav	NT
<i>Hygrohypnum norvegicum</i>	norsk bäckmossa	VU	<i>Letharia vulpina</i>	varglav	NT
<i>Kurzia trichoclados</i>	västlig fingerfliksmossa	VU	<i>Lobaria scrobiculata</i>	skrovellav	NT
<i>Lescurea patens</i>	raspbågmossa	NT	<i>Micarea globulosella</i>	trädbasdynlav	NT
<i>Lophozia ascendens</i>	liten hornflikmossa	VU	<i>Ramalina thrausta</i>	trädbrosklav	EN
<i>L. ciliata</i>		NT	<i>Rhizocarpon leptolepis</i>	falsk skivlav	VU
<i>L. longiflora</i>	vedflikmossa	NT	<i>Rinodina degeliana</i>	gammelsålgslav	VU
<i>Mnium ambiguum</i>	nordstjärnmossa	NT	<i>Schismatomma pericleum</i>	rosa skärelav	NT
<i>Neckera pumila</i>	bokfjädermossa	NT	<i>Sclerophora coniophaea</i>	rödbrun blekspik	NT
<i>Orthotrichum pallens</i>	parkhättemossa	NT	<i>Tholurna dissimilis</i>	urnlav	VU
<i>Plagiothecium plathyphyllum</i>	bäcksidenmossa	NT	<i>Usnea barbata</i>	gropig skägglav	EN
<i>Polytrichastrum pallidisetum</i>	taigabjörnmossa	CR	Svampar		
<i>Scapania crassiretis</i>	knutskapania	DD	<i>Amylocystis lapponica</i>	lappsticka	NT
<i>Tayloria splachnoides</i>	sätertrumpetmossa	NT	<i>Asterodon ferruginosus</i>	stjärntagging	NT
<i>T. tenuis</i>	liten trumpetmossa	NT	<i>Cystostereum murraii</i>	doftskinn	NT
<i>Tetradontium ovatum</i>	sydlig knappålsmossa	NT	<i>Fomitopsis rosea</i>	rosenticka	NT
Lavar					
<i>Biatora ocelliformis</i>	blåsvart knopplav	DD	<i>Gloeophyllum protractum</i>	tallstocksticka	NT
<i>Bryoria bicolor</i>	broktagel	VU	<i>Inonotus leporinus</i>	harticka	NT
<i>B. nadvornikiana</i>	violettblå tagellav	NT	<i>Junghuhnia collabens</i>	blackticka	VU
<i>B. tenuis</i>	långt broktagel	EN	<i>Laurilia sulcata</i>	taigaskinn	VU
<i>Calicium adaequatum</i>	mörkhövdad spiklav	NT	<i>Phellinus nigrolimitatus</i>	gränsticka	NT
<i>Chaenotheca gracillima</i>	brunpudrad nållav	NT	<i>Phlebia centrifuga</i>	rynkskinn	NT
			<i>Sceletocutis odora</i>	ostticka	VU
			<i>Trichaptum laricinum</i>	violmussling	NT

Kloråns övre lopp i juli 1997. I den enastående frodiga bäckdälden finns torta *Cicerbita alpina*, nordlundarv *Stellaria nemorum* ssp. *nemorum*, nordisk stormhatt *Aconitum lycoctonum*, fjällkvanne *Angelica archangelica* ssp. *archangelica*, dunörter *Epilobium* och många sällsynta mossor. Foto: P Roland Johanson/N.

Samma parti i augusti 1998. Inte bara mossorna och örterna kring den gröna bergknallen är bortsopade utan hela klippan är sönderslagen av den 6–7 meter höga flodvägen. Foto: P Roland Johanson/N.

den största var 106 cm i diameter. Bara för att kvista en av granarna på de lårbenstjocka och senvuxna grenarna krävdes tre tankningar av motorsågen.

I dessa gammelskogar trivs björnen och på vintrarna ligger ett tiotal av dem i sina iden runt fjället. De föredrar att gräva ut idet i en myrstack vilka här når höjder på både en och två meter. Stackarna bebos av taigamyran *Formica aquilonia* som trivs allra bäst i glesa skogar av den typ som finns vid Fulufjället. Den missgynnas troligen starkt av modernt skogsbruk. Myrorerna kan utgöra 20-25 procent av björnens årliga proteinintag och är särskilt betydelsefulla på vårarna. Men björnen äter då också gärna växtligheten i kallkällor och de gräs och högvuxna örter som finns längs bäckarna. Därmed är vi inne på kärlväxtfloran som i dalgångarna är prunkande rik men i övrigt ganska ensartad och torftig. Ungefär 320 arter är påträffade och de mest spännande uppträder i de delar som hyser diabas. Annars är Fulufjället avvikande gentemot övriga fjällkedjan genom sin uppbyggnad av sandsten där dagens former skulpterats fram genom erosion och vittring under tertiär.

Blöt överraskning

De överraskningar som beskrivits var ändå inget emot den som inträffade 30 augusti 1997. Den varmaste sommaren på 150 år kulminerade under slutet av augusti, och tropikvärme med 20 grader på nätterna förekom ända in i september. Luftfuktigheten var tidvis 90 procent. En kallfront från väster ”löstes fast” på Fulufjället då den mötte den varma östliga luftmassan. Ett makalöst oväder vräkte ur sig 400 mm regn under kvällen och natten – det mesta som någonsin uppmätts under ett dygn i Skandinavien.

Vattenflödet i en del åar ökade till 500 gånger normal vattenföring. En flera meter hög flodvåg svepte genom Göljåns fjällskog och sopade omkull 10 000 kubikmeter träd. Metergrova granar vreds av i basen och slängdes omkring som tändstickor. Miljontals kubikmeter morän och berg slets bort och sköljdes ner i Dalälven, som under en veckas tid i folkmun fick heta

Gula floden. Den bruna soppan förde med sig ett helt ekosystem ut i havet. Botanisterna grät över all nermald växtlighet men forskare och studenter inom flera discipliner flockades till fjället. Återkolonisationen av flora och fauna studeras idag i viss mån, dock inte alls i den utsträckning området förtjänar.

Rolf Lundqvist beskriver hela regnkatastrofen utförligt i sin nya bok om Fulufjällets nationalpark. Under sitt fältarbete hittade han en stock i Göljån från 700-talet och Rolf anser att ursköljningskatastrofer någon gång per årtusende mycket väl kan vara en del av områdets dynamik. En sak kan i alla fall med säkerhet konstateras. Spåren efter händelsen måste bevittnas på plats, de låter sig inte beskrivas. Ingen blir besviken efter ett besök vid det renspolade urberget och de flera meter höga timmerbrötarna.

PAN-park

Vinden har vänt bland lokalbefolkningen. Sagan om det fula fjället går nu in på kapitel nummer två. Kan det bli så att Sveriges sydligaste större fjällområde, som är befriat från skidliftar, kan börja locka besökare från hela Europa? Ja, chansen finns då nationalparken blir landets första PAN-park (Protected Area Network), en av de drygt tjugo som finns i Europa. Dessa drar enorma mängder turister. Bara Abruzzo i Italien, som är av samma storlek som Fulufjället, har årligen två miljoner besökare och åtta naturum. Näringslivet där blomstrar.

Flyg fulu fjäll flyg ...

Bengt Oldhammer är journalist och har varit redaktör för Naturvårdsverkets praktbok om Fulufjällets nationalpark som kommer i sommar. Han har även skrivit utställningstexterna till Fulufjällets naturum samt haft fjället som smultronställe sedan mitten av 1970-talet.

Adress: Oljonsbyn 5290, 794 92 Orsa
E-post: bengt.oldhammer@telia.com